

NOVOSÁD, F. – SMREKOVÁ, D. (ed.):

Dejiny sociálneho a politického myslenia

Bratislava: Kalligram 2013, 800 s.

Na pultoch kníhkupectiev sa nedávno objavil nový titul vydavateľstva Kalligram, ktorý v mnohom pripomína *Dejiny etického myslenia* (2008, zost. Anna Remišová). Väzby sú zrejme na prvý pohľad. Kým staršiu publikáciu zdobí reprodukcia Rafaelovej *Aténskej školy*, na obálke nových *Dejín sociálneho a politického myslenia* (2013, zost. František Novosád a Dagmar Smreková) nájdeme Davidovu *Smrť Sokrata*. Okrem grafickej úpravy sa na seba knihy ponášajú i fyzickými rozmermi: novšia publikácia má osemsto strán, teda len o čosi menej ako tá predchádzajúca. Úctyhodný rozsah tiež odráža analogické ambície editorov. Podobne ako staršie kolektívne dielo aj nový titul chce sprostredkovať komplexný prehľad problematiky, ktorej je venovaný.

Dvadsaťdeväť autorov prispelo do knihy spolu štyridsiatimi šiestimi kapitolami. Tie pokrývajú dejiny (prevažne západnej) sociálnej a politickej filozofie od jej zrodu v antickom Grécku až po súčasnosť, pričom posledné dve kapitoly sú venované islamskému a čínskemu mysleniu o spoločnosti. Veľká väčšina statí sa orientuje na jednotlivé postavy kánonu (tridsaťdva), predmetom ďalších sú školy alebo prístupy (šesť) a niekoľko štúdií podáva charakteristiku celých epoch alebo paradigmatických tradícií (sedem). Samostatnú kategóriu predstavuje úvodná stať Františka Novosáda (*O čom sú dejiny sociálnych a politických teórií*), ktorá okrem iného predkladá veľmi užitočný katalóg sociálnofilozofických problémov.

Organizácia materiálu v knihe sa viac-menej pridrža chronologickej postupnosti. Po spomínanom teoretickom úvode nasleduje sedem statí venovaných gréckemu sociálnemu mysleniu od archaických počiatkov po helenizmus, štyri štúdie o stredoveku a troch jeho postavách, profily renesančných (Machiavelli) a novovekých autorov (Vico, Hobbes, Locke, Spinoza, Montesquieu, Rousseau), texty o uvažovaní o spoločnosti v období osvietenstva (Hume, Smith, Kant, všeobecnejšia štúdia o osvietenstve, ako aj o francúzskom konzervatívnom myslení), kapitola o Hegelovi a state o predstaviteľoch „poklasickej“ sociálnej filozofie (Comte, Marx, Mill, Kierkegaard, Nietzsche). Až na spomínané kapitoly o islamskej a čínskej tradícii sa všetky ostatné štúdie venujú dvadsiatemu, resp. dvadsiatemu prvému storočiu – či už ide o mysliteľov (Bergson, Weber, Spengler, Dewey, Hayek, Husserl, Heidegger, Sartre, Foucault, Rancière, Popper, Rawls, Nozick), problémy (totalitarizmus), alebo prúdy (feministická politická filozofia, komunitarizmus).

Sami zostavovatelia v predhovore konštatujú, že uvedený výber nie je vyčerpávajúci. Čitatelia a čitateľky môžu – podľa vlastného vkusu – pripomenúť celý rad postáv a smerov, ktoré v publikácii absentujú: napríklad ktoréhokoľvek mysliteľa z turbulentných dejín ruskej politickej filozofie 19. a 20. storočia, C. Schmitta, tri generácie frankfurtskej školy (a spolu s nimi celú tradíciu odkazujúcu na Marxa), N. Luhmanna či J. Searla. Podobne by sme mohli namietť proti pojmu súčasnosti, s ktorým titul pracuje. Dodnes žijúci autori a autorky sú totiž stredobodom pozornosti iba v troch štúdiách: v texte Michaely Fišerovej o Rancièreovi, v stati Ľubice Kobovej, venovanej feministickému politickému mysleniu, a v kapitole o komunitarizme, ktorú napísala Zuzana Palovičová. Ako však pripomínajú editori, pri práci na publikácii

sa opierali o „limitované autorské zázemie“, ktoré komplikovala aj pracovná vyťaženosť autorov a autoriek (Novosád – Smreková 2013, 10). Zároveň so sympatickou sebakritickosťou pripúšťajú potrebu rozšírenej reedície doplnenej o zatiaľ chýbajúce kapitoly. To je iste dobrá správa pre čitateľov i potenciálnych autorov.

Mnohé chýbajúce postavy, vrátane niekoľkých zo zoznamu uvedeného vyššie, sa však v publikácii dostávajú k slovu aspoň prostredníctvom statí venovaných iným autorom. Napríklad Peter Šajda vo svojej pozoruhodnej štúdií o politicko-filozofickom význame Kierkegaardu venuje značný priestor Adornovej recepcii dánskeho mysliteľa, ako aj Adornovým poznámkam na margo konkurenčných, prevažne existencialistických interpretácií. Výklad vývoja Rancièrovho myslenia v podaní Michaely Fišerovej zase zahŕňa inštruktívny exkurz venovaný Althusserovi. Martin Muránsky v kapitole *Immanuel Kant: republikánska ústava a medzinárodné spoločenstvo* zasadzujú Kantove názory do súčasného kontextu, a to aj prostredníctvom obsiahlych odkazov na Habermasa. V publikácii sa teda skrýva podstatne viac, než naznačuje letný pohľad na zoznam kapitol.

Azda najťažšou úlohou, ktorej čelia editori publikácie tohto typu, je nájsť správnu mieru zasahovania do autorských textov. Ak sa texty ponechajú takpovediac autorom napospas, vznikne nesúrodý, len formálne zjednotený „zborník“ statí. Ak sa však editori rozhodnú postupovať prísnejšie, budú musieť presadzovať zásahy proti prirodzenej spurnosti autorov, vracajú kapitoly na prepracovanie, či dokonca vylúčiť z výberu niektoré state – teda čeliť množstvu nepríjemných situácií. Domnievam sa však, že titul tohto druhu by sa predsa len mal vyznačovať podstatne väčšou mierou homogenosti, než je obvyklá napríklad pri zborníkoch príspevkov z konferencií. Editorská intervencia smerujúca k zjednoteniu textov je tu teda na mieste. K tomuto zámeru sa v predhovore hlásia aj zostavovatelia (Novosád – Smreková 2013, 10). Badať ho možno aj z podobnosti v štruktúre zoznamov bibliografických odkazov v jednotlivých kapitolách, ako aj z organizácie materiálu v nich: väčšina štúdií sa začína životopisnou, resp. historickou črtou a pokračuje interpretáciou sociálno-filozofických názorov mysliteľa alebo smeru.

Proklamovaný zámer sa však celkom nepodarilo naplniť. Kapitoly *Dejín sociálneho a politického myslenia* sú značne heterogénne, a to po formálnej i obsahovej stránke, ako aj z didaktického hľadiska. Niektoré state napríklad predstavujú viac či menej prepracované verzie starších vedeckých štúdií.¹ Predpokladajú teda zorientovaného čitateľa a sú skôr intervenciou do existujúcej odbornej diskusie než uvedením do problematiky. Príkladom je kapitola Vladimíra Mandu o Lockovi, ktorá v mnohom kopíruje autorovu minuloročnú štúdiu (Manda 2012) a zameriava sa na Lockovu koncepciu vlastníctva a s ňou spojené interpretačné spory. Mierou špecializácie kontrastuje s inými kapitolami, ktoré sú poňaté „zoširoka“, no sú vďaka tomu prístupnejšie čitateľom – napríklad s textom Milana Ziga o Comtovi.

Za vzorové považujem štúdie Emila Višňovského venované J.S. Millovi a Deweymu. Veľmi jasne odlišujú výklad primárnych prameňov, ktorý tu zahŕňa mnohoraké aspekty diel obidvoch autorov, od posúdenia jeho vplyvu a neskorších interpretácií.² Višňovský navyše

¹ Nie všetci autori takýchto kapitol pritom postupovali ako Andrej Kalaš, ktorý – podľa môjho názoru celkom korektne – na to v poznámke k svojej stati o Sokratovi upozorňuje a uvádza odkaz na pôvodný článok z *Filozofie* (Novosád – Smreková 2013, 57).

² Obdobnú štruktúru má aj kapitola Dagmar Smrekovej o Sartrovi či príspevky Ivana Buraja (Montesquieu, Rousseau, Foucault).

venuje zvláštnu pozornosť recepcii Millových a Deweyho názorov „v stredoeurópskom priestore“ (Novosád – Smreková 2013, 444, 541), teda i na Slovensku. Čitateľ, ktorý by čosi také považoval za samozrejmu súčasť slovenskej publikácie o dejinách ktorejkoľvek filozofickej disciplíny, bude prekvapený – Višňovského kapitoly sú v tomto smere skôr výnimkou.³

Pochopiteľne, každý rebríček má svoju poslednú priečku. V prípade kapitoly, o ktorú pôjde, však možno pochybovať i o tom, či sa vôbec mala kvalifikovať do súťaže. Stať Miroslava Kocúra o Augustínovi (Novosád – Smreková 2013, 142–159) predkladá lineárne prerobávanie *Vyznaní*, pričom pracuje s jediným zdrojom a nepoužíva nijakú sekundárnu literatúru. Až na dve vety sa vôbec nevenuje obsahu Augustínovho sociálno-filozofického diela *O obci božej* čiže *Boží štát*, ktoré – pokiaľ to z pozície laika v oblasti stredovekej filozofie dokážem posúdiť – sa z hľadiska zamerania publikácie zdá oveľa zásadnejšie. Tento príklon k *Vyznaniam* zdôvodňuje tým, že v stredoveku zostávali „svojou duchovnou povahou bokom“ (Novosád – Smreková 2013, 142). Vyzýva preto čitateľa, aby sa v dobe, „keď sa odklon od metafyziky ešte prehĺbil“, zaujímal práve o *Vyznania*, ktoré sú „introvertným ponorom plným autoreflexie, sebakritiky, ako aj oslavou milosrdenstva [...] Boha“ (Novosád – Smreková 2013, 142). Nuž, prečo nie? Ale prečo práve v *Dejinách sociálneho a politického myslenia*?

Popri takýchto kontrastoch medzi kapitolami, ktoré sa týkajú ich obsahu, si možno všimnúť aj viaceré formálne rozdiely. Mnohé kapitoly majú prehľadne rozlíšený zoznam bibliografických odkazov: uvádzajú kanonické vydania diel, významné preklady a interpretačnú literatúru. Mimoriadne podrobný zoznam literatúry pripravil napríklad Michal Chabada v štúdiách o Dunsovi Scotovi a Tomášovi Akvinskovi. Podobne František Novosád uvádza v kapitole o Weberovi kompletný zoznam zväzkov *Max Weber-Gesamtausgabe* (žiaľ, názvy zväzkov nie sú vysádzané kurzívou, takže sa v ňom horšie orientuje), od ktorého odlišuje slovenské a české preklady, ako aj základnú interpretačnú literatúru. Nie všetky state sa však pridávajú tohto prístupu. Úvodnej štúdií celkom chýba zoznam citovanej literatúry, hoci obsahuje viaceré odkazy. Kapitola o Marxovi uvádza slovenské preklady niektorých jeho prác dvakrát – raz ako preklady, raz ako interpretačnú literatúru. Mnohé kapitoly (napr. 2., 3., 5., 37., 44., ale aj ďalšie) zhŕňajú všetky citované i necitované pramene do jedného nerozlíšeného zoznamu. Podobne sa líšia aj metódy citovania. Niektorí autori a autorky uvádzajú citácie zásadne v poznámkach pod čiarou (Ulrich Wollner o Platónovi, Gabriel Pirický o islame, Marina Čarnogurská o čínskej tradícii), ostatní a ostatné používajú metódu odkazov v texte. Menšia časť autorov a autoriek uvádza všetky citáty kurzívou (napr. Zálešák, Kobová, Čarnogurská; posledná menovaná autorka tiež ako jediná v knihe používa zvýraznenie dôležitých výrazov tučným písmom). Pavol Koprda a Fabiano Gritti v stati o Machiavellim z pochopiteľných dôvodov citujú zdroje v talianskom jazyku, no platí to aj o takých prácach, ktoré sú slovenskému čitateľovi iste prístupnejšie v origináli anglickom (napr. Burnham: *The Machiavellians* a ďalšie) alebo nemeckom (Horkheimer: *Anfänge der bürgerlichen Geschichtsphilosophie*). Autori kapitol o myslení antického Grécka sa zrejme líšia v názore na transliteráciu. Niektorí prepisujú grécke výrazy do latiniky, iní ich ponechali v alfabete. Andrej Kalaš dokonca uvádza všetky citáty

³ Treba však pripomenúť, že slovenskému, resp. československému kontextu sa venujú – hoci stručnejšie – aj niektorí ďalší autori a autorky: napríklad Milan Zigo v spomínanej kapitole o Comtovi, Jozef Sivák v štúdií o Husserlovi a fenomenológii, Ivan Buraj v stati o Foucaultovi alebo Ľubica Kobová v texte o feministickej politickej filozofii.

súbežne v gréčtine i vo vlastnom slovenskom preklade. Azda i tu mohla zasiahnuť ruka edito-
rov a zjednotiť príliš zrejme odlišnosti, nech už by sa rozhodla pre ktorúkoľvek z možností.
Rozdiely zasahujú i členenie kapitol: Martin Muránsky a Peter Šajda sa napríklad rozhodli
číslovať oddiely svojich statí (hoci každý trochu inak), no zdá sa, že v tomto úsilí zostali osa-
motení. Početné rozdiely vo formálnej úprave kapitol rozhodne neprispievajú k dojmu ucele-
nosti, aký by malo vzbudzovať kolektívne monotematické dielo.

Samozrejme, pri titule s takýmto rozsahom nie je ľahké ani vyhnúť sa preklepom a po-
dobným chybám („namiesto ideí“, (Novosád – Smreková 2013, 703); György Lukács ako
„Georg Lukacz“ spolu s „Ernestom“ Blochom (Novosád – Smreková 2013, 500); alebo nepre-
ložený, s chybami a bez odkazu uvedený citát z korešpondencie Adama Smitha (Novosád –
Smreková 2013, 316)). Väčšiu pozornosť by si azda zaslúžil aj pomerne riedky menný regis-
ter. Chýbajú v ňom postavy, ktoré v textoch hrajú významné úlohy (napr. spomínaní Adorno,
Althusser a Habermas).

Tieto a ďalšie nedostatky iste odstráni nasledujúce vydanie knihy. Ak jej úspech možno
predvídať podľa toho, ako obstála predchodkyňa – teda *Dejiny etického myslenia*, ktoré sú
prinajmenšom v internetových kníhkupectvách beznádejne vypredané –, skôr či neskôr dôjde
aj na reedíciu tohto ambiciózneho a významného počinu.⁴

Literatúra

- MANDA, V. (2012): Koncept vlastníctva v Lockovej politickej filozofii. *Filozofia*, 67 (4), 291-302.
NOVOSÁD, F. – SMREKOVÁ, D. (editori) (2013): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*.
Bratislava: Kalligram.

Juraj Halas

Juraj Halas
Katedra logiky a metodológie vied FiF UK
Gondova 2
814 99 Bratislava 1
SR
e-mail: juraj@halas.tk

⁴ Na záver pripájam podrobnejšie faktografické erráta ku kapitole Františka Novosáda o Marxovi.
Správny názov Engelsovho spisu z roku 1843 znie „Náčrt kritiky politickej ekonómie“, nie „Náčrt poli-
tickej ekonómie“ (Novosád – Smreková 2013, 410). *Teórie o nadhodnote* nevydal prvýkrát Engels (No-
vosád – Smreková 2013, 411), ale až Karl Kautsky. Rukopisy *Grundrisse* nevznikli „v šesťdesiatych
rokoch“ 19. storočia (Novosád – Smreková 2013, 411), ale v rokoch 1857 – 1858. *Malé ekonomické
spisy* uvedené v zozname literatúry vyšli v roku 1966, nie 1965 (Novosád – Smreková 2013, 424). Bib-
liografia nesprávne uvádza, že doteraz vydané zväzky MEGA sú k dispozícii v elektronickej podobe
(Novosád – Smreková 2013, 424); v skutočnosti je k augustu 2013 k dispozícii len osem zväzkov
z druhej skupiny.